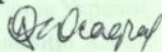

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

ОСАДЧА ВІРА МИКОЛАЇВНА

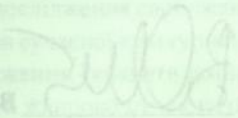

УДК 784.4 (477.5) «312»

**НАРОДНОПІСЕННА КУЛЬТУРА
СЛОБОЖАНЩИНИ**

17.00.01 - ТЕОРІЯ І ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства**

Харків - 2000

Ц 313(24к)0-69
008

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00761791 (V)

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківській державній академії культури Міністерства культури і мистецтв України.

Науковий керівник: доктор мистецтвознавства, доцент
Стахевич Олександр Григорович
Харківська державна академія культури,
професор кафедри хорознавства
та хорового співу

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
Бабій Неоніла Леонідівна
Харківський державний інститут мистецтв
ім. І.П.Котляревського, завідувач кафедри
української культури

кандидат мистецтвознавства, доцент
Єфремов Євген Васильович
Національна музична академія України
ім. П.І.Чайковського,
доцент кафедри музичної фольклористики

Провідна установа: Київський національний університет
культури і мистецтв,
кафедра фольклору і теорії музики

Захист відбудеться «30» червня 2000 р. о 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.807.01 у Харківській державній академії культури за адресою: 61003, Харків, Бурсацький узвіз, 4.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківської державної академії культури за адресою: Харків-центр, Бурсацький узвіз, 4.

Автореферат розісланий «30» червня 2000 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат мистецтвознавства, доцент

В.М.Откидач

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Одним із провідних напрямів сучасної етномузикології в галузі наукових досліджень є вивчення регіональних фольклорних традицій, їх специфіки, районування і звідси - створення карти музичних діалектів. Історично першою почала досліджуватись народнопісенна традиція Українського Правобережжя. Вивчення західноукраїнських музичних діалектів визначили пріоритетні лінії розвитку української етномузикології як науки. Починаючи з 80-х років XIX ст., фольклор Закарпаття та Галичини був описаний у збірках та наукових розвідках О.Кольберга (1882-1889), Ф. та І. Колесси (1902), С.Людкевича й О.Роздольського (1906 - 1908).

На думку Ф.Колесси, при застосуванні структурно-типологічного методу вивчення фольклору необхідно зважати на його регіональні особливості - систему жанрів, пісенні типи. Це положення стосується не тільки поліського, який вивчав в першій половині XX ст. Ф.Колесса, але й інших регіонів України, зокрема, як найбільш характерного, - слобожанського. У II половині XX ст. етномузиколог В.Гошовський визначив пріоритетним географічний аспект побутування народнопісенних традицій і у зв'язку з цим - вивчення музичних діалектів. Регіональний принцип дослідження на сьогодні є, таким чином, основоположним у музичній фольклористиці.

На відміну від Правобережжя на Лівобережній Україні фундаментальні праці з проблем народнопісенних діалектів практично відсутні. Вивчення проблеми фольклорних традицій Слобожанщини у сфері музичних діалектів розпочалося в другій половині XX ст. Хоча наукові роботи з фольклору Слобожанщини з'явилися ще в XIX ст. (збірки гр. М.Цертелева, проф. А.Метлинського, нотні видання О.Потебні, а в XX ст. - роботи відомого хормейстера В.Ступницького та фольклориста-композитора О. Стеблянка), однією з перших наукових розвідок можна вважати передмову до збірки «Пісні Сумщини» В.Дубравіна (1989). Відомий вчений визначив кордон двох музичних діалектів - слобожанського та північнополіського за принципом розрізнення виконавської манери на території сучасної Сумщини.

Але проблема жанрово-стилістичної своєрідності народнопісенної традиції Слобожанщини мало розроблена. Зокрема вирішення потребують питання специфіки музичного діалекту; типології наспівів обрядового і позаобрядового фольклору; сучасного побутування регіональної фольклорної традиції. Тому актуальним є дослідження слобожанського музичного діалекту та його побутування за умов сучасної культурної ситуації в регіоні.

Мета дослідження - виявити закономірності побутування пісенної культури усної традиції й жанрово-стилістичну структуру музичного діалекту Слобожанщини в останню чверть XX ст. Самобутність музичного діалекту Слобожанщини визначається новосельським характером побутування фольклорної традиції, історичною взаємодією української та російської пісенних культур.

Задачі дослідження: охарактеризувати стан усної пісенної культури у фольклорних осередках Слобожанщини; висвітлити сучасні форми побутування народнопісенної традиції регіону; визначити жанрову структуру та виявити характер системного типу слобожанської фольклорної традиції; виявити ритмоструктурну типологію обрядових фольклорних жанрів; з'ясувати закономірності й стилістичні принципи новоутвореного народнопісенного діалекту; розкрити взаємовідносини українських та російських фольклорних осередків.

Об'єктом дослідження є музичний фольклор Слобідської України та його функціонування в сучасних умовах.

Предметом дослідження є пісенна культура усної традиції у сфері музичних діалектів слобожанського регіону.

Матеріалом дослідження є власний архів фольклорних записів, створений у 1976-1999 роках, фольклорні архіви лабораторії фольклору та етнографії Слобідської України Харківської державної академії культури, лабораторії фольклору Харківського обласного центру народної творчості, архівні фонди В. Зелініна і Державного фонограмархіву Інституту російської літератури Російської академії наук (Санкт-Петербург), а також збірки фольклору Слобожанщини та інших регіонів України, упорядковані зокрема за участю автора дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів. Уперше в процесі дослідження слобожанської пісенної культури поєднуються історико-теоретичні методи вивчення фольклору й порівняльно-типологічні методи етномузикології. Фольклорна традиція Слобожанщини є «новосельською» та згідно з інтровертністю, як основним законом побутування, має «осередкову» структуру. Висвітлена взаємодія консервативної та нівелюючої функцій жанрової структури музичного фольклору регіону, розкрито самотніть системного типу «новосельської» пісенної традиції як «зрушеного», тобто такого, що має внутрішню організацію згідно показників пісенного діалекту; запропоновано вважати «стрижньовими» для місцевого фольклору «центрові» типи наспівів. Виведено типологію наспівів обрядових пісень, запропоновані діалектні розмежування за ознаками традицій розспіву. Виявлено існування слобожанського музичного діалекту в традиційних пісенних парадигмах, принципи їх формотворення, розроблено проблему інтонаційної активності слобожанського обрядового та позаобрядового фольклору, охарактеризовані жанрово-стилістичні особливості народнопісенної культури Слобожанщини.

Практичне значення отриманих результатів. Матеріали використовуються в спецкурсі лекцій «Музичний фольклор Слобожанщини», практикумах «Методика нотації та аналізу музичного фольклору», «Фольклорний ансамбль», при підготовці курсових та дипломних робіт студентів кафедри українського народного співу та музичного фольклору ХДАК; у роботі з професійними колективами: дослідницько-виконавським гуртом «Муравський шлях» ХОЦНТ, міським театром народної музики України «Обереги». За матеріалами дисертації були

створені концепція та проект першого в Україні Міжнародного фестивалю традиційної народної культури «Покуть» (1996, 1998). Матеріали та висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані у розробці виконавських програм фольклорних заходів, свят, фестивалів, у роботі з колективами автентичного фольклору Сходу України та інших регіонів, для подальшого дослідження проблематики народнопісенної культури Слобожанщини.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана за планом науково-творчої теми кафедри українського народного співу та музичного фольклору ХДАК «Музичний фольклор Слобожанщини» (1993-1999рр.).

Особистий внесок здобувача. У дослідженні створена концепція формування нового пісенного діалекту слобожанського фольклору, розроблена відповідна методика експедиційної польової роботи, яка наближена до сучасних умов побутування фольклорної традиції Українського Сходу, охарактеризовано сучасний стан регіональної фольклорної традиції та побутування фольклору в пасивній та активізованих формах; реконструйовано пісенний обсяг фольклорного «осередку» від колективу носіїв традиції за період 20-річного спілкування; розкрито узагальнюючу роль стилістики пісенної лірики як домінуючого жанру у формуванні слобожанського музичного діалекту, показано наявність на терені Слобожанщини самобутнього стилю розспіву на основі «протяжних» форм модально-поспівкового типу мислення; виявлено спільність ритмоінтонаційних витоків у обрядовому, позаобрядовому фольклорі як чинник стилістичної цілісності фольклору слобожанського осередку.

Апробація результатів дослідження. Матеріали й результати дослідження були обговорено на 13 наукових конференціях, семінарах та симпозиумах, серед них: Всеукраїнський семінар з питань викладання фольклору в навчальних закладах культури і мистецтв (Київ, 16-18.11.1993р.); «Шляхи розвитку мистецтва і культури Слобожанщини. Проблеми теорії, історії і практики» (Харків, 22-24.11.1993р.); Всеукраїнська краєзнавча конференція, присвячена 70-річчю українського комітету краєзнавства (Харків, 28-29.06.1995р.); «Народна музика Східної Європи. Дитячий музичний фольклор» (Рибакі-на-Нареві, Польща, 18-22.06.1995); Четверта конференція дослідників народної музики червоно-руських (галицько-володимирських) земель (Львів, 1995); «Фольклор. Проблеми сохрания, изучения, пропаганды» (Москва, 1987); «Інформаційна та культурологічна освіта на зламі тисячоліть» (Харків, 28-29.09.1999р.). За матеріалами дисертації опубліковані 5 робіт навчально-методичного характеру (ХДАК), серед яких авторський курс «Музичний фольклор Слобожанщини».

Публікації. Матеріали дисертації опубліковані в 14 працях обсягом більше 7 друк. арк. наукового, джерелознавського та методичного характеру. Серед них 3 статті у фахових збірниках наукових праць та публікації в збірниках статей та рефератів за підсумками 4-х науково-практичних конференцій, матеріали фоль-

кlorно-етнографічної експедиції «Муравський шлях - 97».

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. У вступі визначається мета та задачі дослідження, його актуальність, розкриваються новизна і практичне значення роботи. У першому розділі аналізуються сучасний стан функціонування народнопісенної культури Слобожанщини і проблематика етномузикологічних досліджень на тлі традицій харківської фольклористики XIX-XXст. У другому розділі розглядаються закономірності й принципи розвитку регіональної фольклорної традиції залежно від соціально-історичних умов її формування, висвітлюються методи вивчення жанрово-стилістичних особливостей слобожанської пісенної культури усної традиції. У третьому розділі розглядаються пісенні типи та стилістика жанрів обрядового фольклору. У четвертому розділі досліджується пісенна лірика як домінуючий жанр слобожанського музичного діалекту. На порівняльному аналізі стилістики пісенної лірики та обрядових жанрів доводиться мелоінтонаційна спільність різнофункціональних жанрів фольклорних «осередків».

Обсяг роботи 214 сторінок: 175 с. - основний текст, 20 с. - список використаних джерел (188 найменувань), 19 с. - додатки (48 нотних прикладів, карта та 2 схеми).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначається його мету й задачі, доводиться теоретичне й практичне значення результатів наукової роботи.

Перший розділ «Сучасне функціонування народнопісенної традиції Слобожанщини та етномузикологія» складається з двох підрозділів. У підрозділі «Народнопісенна культура Слобідської України і харківська фольклористика XIX-початку XX ст.» визначені науково-дослідницький і творчо-мистецький напрями вивчення народної пісенності Слобожанщини починаючи з 30-х років XIX століття. Історично першою нотною публікацією слобожанських матеріалів можна вважати збірку «Українські народні пісні», яку впорядкував 1863 року видатний лінгвіст та етнограф О.Потебня. Ряд попередніх збірок XIX століття, серед яких один з перших друків власне українського пісенного фольклору «Опыт собирания старинных малорусских песен» графа М.Цертелева (1819) та збірки І.Срезневського (1831-1832), А.Метлинського (1834, 1854), подавали публікації текстів пісень та фольклорно-етнографічних матеріалів. До нотних видань з частковими науковими поясненнями належать збірки О.Гулака-Артемовського (Правобережна Київщина, 1868), та О.Рубця по Чернігівщині (1872). Перші фонографічні записи фольклору Слобожанщини відомий харківський хормейстер В. Ступницький опублікував у 1916-1928 роках як хорові обробки зібраних ним пісень. У 1929 році він видає першу в Слобожанщині фонографічну збірку «Пісні Слобідської України».

Протягом ХІХ сторіччя в друках фольклору реалізується загальна, типова для ставлення до народнопісенної спадщини, тенденція паралельного розвитку художньо-просвітницького напрямку та видань, що поступово опановують фольклорну спадщину у науково-дослідницькому напрямку, зокрема, вдосконалюють текстологічну специфіку музичної фіксації. Цей процес разом з етнографічними розвідками та фольклорно-етнографічними описами призвів до формування у 80-90-х роках ХІХ сторіччя нової науки - музичної етнографії. Її представники на Слобожанщині - О.Потебня, Г.Хоткевич, В.Ступницький, О.Стебляно. Аналіз публікацій у розділі історії збирання та вивчення слобожанської пісенної традиції виявив вагомість науково-дослідницького напрямку в пісенних друках харківських вчених минулого сторіччя та переважно репертуарний, мистецько-просвітницький - в першій половині ХХ сторіччя. Протягом 30-70-х років ХХ ст. збирання музичного фольклору здійснюється здебільшого одноосібно окремими композиторами, хормейстерами, частково - філологами-фольклористами.

У другому підрозділі «Побутування слобожанського фольклору в 70-90 роки ХХ ст. і проблематика досліджень» аналізуються опубліковані в збірках матеріали порівняно з власними фондами автора дисертаційного дослідження та форми роботи з фольклорними колективами носіїв традиції. Вивчення фольклорних традицій Слобожанщини у сфері музичних діалектів розпочалося лише в ІІ половині ХХ ст.. Подібні збірки опубліковані упорядниками О.Стеблянком (1965), В. Дубравіним (1974, 1988, 1989), Л. Новиковою (1996, 1998) - пісні з Харківщини та Сумщини, М.Міхно, Т.Теремовою, М.Демченком (1996) - з Луганщини. Комплексу проблем традиційної народної культури Слобожанщини присвячена збірка «Муравський шлях-97» Харківської державної академії культури (ХДАК, 1998), упорядкована М.Красиковим, Н.Олійник, В.Осадчою, М.Семеновою. Культурологічний аспект дисертаційного дослідження подано через докладне висвітлення процесів поновлення науково-дослідницького напрямку друків та, особливо, матеріалів комплексних фольклорно-етнографічних експедицій у 70-90 роках ХХ ст. Особливістю сучасного фольклористичного процесу є розвиток ідеї М.Ф.Сумцова і Г.М.Хоткевича щодо вивчення фольклору та його відтворення, пропагування кращих зразків традиційного народного виконавства, а також спадкоємність наукових традицій харківських вчених І.І.Срезневського, А.Л.Метлинського, О.О.Потебні, М.Ф.Сумцова, Д.І.Багалія та багатьох інших видатних збирачів, громадських діячів Харківщини ХІХ-початку ХХ ст.

Другий розділ «Регіональна фольклорна традиція і методи вивчення народнопісенної культури» складається з трьох підрозділів. У першому визначені соціально-історичні умови формування регіональної фольклорної традиції у зв'язку з пізнім компактним характером заселення Слобідського краю. Процес заселення Слобожанщини в ХVІІ - на початку ХVІІІ сторіччя, завдяки

якому формувались традиції краю, досліджено в багатьох документальних матеріалах з історії регіону, в наукових працях видатних харківських вчених. Одна з перших робіт «Историко-статистическое описание Харьковской епархии» (1831-1832) Філарета, Єпископа Харківського й Охтирського. Автор розкриває звичаї, культуру слобожанських новосельців, подає тексти народних пісень. У праці «Историческое обозрение гражданского устройства Слободской Украины со времен заселения до преобразования в Харьковскую губернию» (1839) відомого історика та філолога-славіста І.І.Срезневського описується устрій слобідських полків та українські «черкаські» звичаї, якими відрізняється життя слобожан. Філолог і лінгвіст, історик і краєзнавець М.Ф.Сумцов в науковій розвідці «Слобожани» (1918) аналізує факти конкретних заселень міст Харківського й Охтирського полків, багатий матеріал з обрядово-звичаєвого укладу та тексти народних ігор, пісень, танків. У книзі «Історія Слобідської України» (1918) акад. Д.І.Багалія, показано соціальний склад слобідського населення, адміністративний устрій по козацьким полкам, сотням, які складалися з виборних козаків, компанейців, підпомічників, сусідів; державних підданих - військових. Типові тодішні стани - цехові та посполиті, селяни. Такий характер заселення визначає формування народнопісенної культури слобідського регіону. Заселення Слобожанщини йшло з Гетьманщини, з Лівобережжя. Більша частина новосельців належала до тих, хто прийшов з Правобережжя, внаслідок чого населення склалося з різних етнографічних поділів українського народу, а також з росіян - «служилих людей», переважно з південних регіонів російської держави.

Відповідно до соціально-історичних умов формування краю, «залюднення» відбувалося трьома переселенськими хвилями: з північного заходу і півночі території паралельно Белгородській засічній лінії; по всьому фронту на південь і південний схід; вздовж системи фортець та сторож по Українській засічній лінії (1731-1733), яка окреслила південний кордон Слобожанщини, та завершилося виникненням на східному кордоні краю м.Острогозька.

Заселення мало компактний та масовий характер, поселення підпорядковувалися напіввійськовому укладу життя згідно з порубіжним становищем краю. Строканий характер заселень та наявність внутрішньо-регіональних міграцій створювало багатозаровість поселень Слобожанщини. Це вплинуло на формування специфічного для краю співвідношення вихідних (автохтонних) звичаєво-обрядових та фольклорних традицій у компактних групах новосельців, а також сприяло розповсюдженню «двомовних» пісень романсового складу та «переспівів» певного прошарку ліричних пісень російською мовою, значно менше - російських пісень українською мовою.

Інтеграційні процеси характеризують співвідношення мовних діалектів. Це діалектний кордон між більш архаїчною та сталою за лінгвістичним типом північно-східною говіркою і південно-східною, яка на території історичної

Харківщини відрізняється слобідсько-українським наріччям.

У другому підрозділі «Закономірності й принципи розвитку регіональної фольклорної традиції» комплексний підхід щодо синкретичного за походженням народного мистецтва усної традиції обґрунтовує розгляд народної пісенності з системних позицій. Вивчення традиційного фольклору в історико-культурному аспекті відповідає одному із принципів сучасної етномузикології – розгляду народнопісенного твору в розрізі його культурного оточення. Народнопісенна традиція Слобожанщини в дисертації розкривається як регіональна етнокультурна спільність, об'єднана історико-соціальними умовами формування й розвитку. Для вивчення цього явища застосовується історико-порівняльний метод історичної етнології. У процесі аналізу побутування народно-пісенної культури усної традиції необхідно зважати на особливості соціального функціонування фольклору.

Так, Е.Ю.Алексєєв, поєднуючи філософський та соціологічний аспекти вивчення, виявляє специфічний механізм передавання художньої інформації, згідно з яким у фольклорі переважає автокомунікативний, ситуаційно замкнений тип творчості. Я.Мироненко розглядає відмежованість, віддаленість громади не лише від державних структур, але й від сусідніх громад. Інтровертний характер побутування субетнічної етнокультурної традиції (Я.Мироненко, К.Дорохова) відбиває її специфіку й набуває вирішального значення в умовах покордонної двомовної традиції компактного заселення, яку можна визначити як «новосельську». Такою постає не тільки слобожанська, але й більшість регіонів Лівобережної України, зокрема Степової України, Таврії тощо. Для її самозбереження та плідного вторинного функціонування в нових суспільно-історичних умовах кількісним мінімумом є переселенська громада. Побутування твору в нових умовах залежить від його знання переселенською громадою з певного місця заселення, яка зберігала автохтонні традиції в нових умовах життя й об'єднувалась за місцем проживання.

Ці процеси визначають фольклорний «осередок» як сталу одиницю побутування локальної традиції в умовах Слобожанщини: побутування фольклорних творів відповідно до їх функцій в жанровій системі із збереженням сталих стилістичних ознак певного жанру, збереження музичної традиції, спрямоване на утримання єдності культури окремого осередку.

З метою дослідження жанрової системи традиції та її виконавського стилю приділяється увага вивченню форми. Спираючись на положення Ф.Колесси щодо плідності систематизації фольклору центральних регіонів України за жанровими характеристиками та його класифікацію строфіки українського обрядового фольклору, для вивчення слобожанського музичного діалекту використовується методика узагальнення пісенних типів, зважаючи на їх жанрову належність. Завдяки структурному та функціональному аналізу виведені поняття домінуючого («центрового») жанру - слобожанської пісенної

лірики та центрових типів наспівів (пісенних типів, мелотипів - за А.Завальнюком, Л.Єфремовою, І.Клименко). Вони складають стрижень жанрової системи слобожанського фольклору, яка значною мірою визначається характером побутування та схильністю до еволюційних змін календарно-обрядових, весільних та ліричних фольклорних жанрів. При цьому жанр реалізується як об'єктивно схожа функція певного прошарку пісень, виявлена через структуру (за Є.Гіппіусом). На цій підставі найбільш стала за комплексом ознак частина матеріалу визначається як системний тип, який займає центральне місце в межах традиції та впливає на покордонні явища.

Структура розглядається як на рівні організації регіональної жанрової системи, так і впорядкування окремих типів наспівів. На рівні фольклорного тексту стабільними моментами є якість музично-ритмічної форми та її композиційні варіанти (за К.Квіткою). На рівні жанрово-стилістичного впорядкування локальної традиції структура регламентує необхідні межі традиційної пам'яті як основи для побутування системи жанрів. З одного боку - це обсяг творів в активному побутуванні, а з другого - якість наповненості простору усної традиції новими творами замість зниклих, або ефекту злиття жанрів, жанрової контамінації, феномена біжанровості, а також розширення обсягу творів ліричних жанрів на місце тих, що зникли.

У третьому підрозділі обґрунтовано методи дослідження типології слобожанського фольклору й стилістики музичного діалекту. Для Слобожанщини - самобутнього етнокультурного регіону пізнього часу формування, в якому діють сильні інтеграційні процеси, - найбільш важливою є типізація ритмоструктури та строфічної будови пісень. Стосовно визначення особливостей слобожанського музичного діалекту використовується методика виведення пісенних типів на основі узагальнення ритмоструктурних варіантів, композиції та ладово-фактурних показників.

Порівняльно-типологічний метод, розроблений вітчизняною наукою, у дисертаційному дослідженні вперше застосовано на слобожанському матеріалі. Методологічною основою його, за С.Грицею, є стратегія виявлення закономірностей універсальної повторюваності, ізоморфності явищ, шляхів їх ідентифікації. Основою формування цієї методики є вияв типології найменш схильних до еволюції елементів ритмічної форми пісень (піввірш за П.Сокальським, ритмосинтаксична стопа та ритмічна форма у Ф.Колесси, К.Квітки). Аналіз стилістичної самобутності слобожанської пісенності спирається на положення С.Грици про парадигмальність українського фольклору та поняття модусу мислення як загального характеру мелоінтонаційного складання фольклорного наспіву.

Стосовно визначення пісенних типів слобожанського обрядового фольклору найбільш діючими є поняття інтонаційної активності традиції, ліричного модусу мислення та домінуюче (типологічне - на рівні мелотипів, мелодико-фактурних типів) значення стилістичного компонента для визначення самобутності

пісенної традиції. Пісенні типи слобожанської лірики функціонують у традиції як центрові, системні. Саме логіка чергування повторів та мелоінтонаційних «проростань», структурно оформлена як «модус мислення», може бути основою порівняльного аналізу мелодійного розгортання для новоутворених пісенних типів, які можна визначити як слобожанські. Для їх вивчення застосовується метод порівняння композиційних варіантів розспіву, спираючись на засоби мелоінтонаційної типізації (А.Іваницький, І.Клименко, А.Завальнюк, Я.Мироненко, І.Пясковський) та узагальнення (С.Грица, О.Мурзіна). Динаміка фольклорної традиції в монохромному та діахромному проявах, за дослідженнями О.Тюрікової, реалізується на рівні формування нових пісенних типів у співвідношенні стабільних і мобільних моментів тексту та наспіву й структурних комбінацій композиційного рішення варіантів наспівів.

Для вибору напрямку дослідження важливе твердження К.Дорохової про принципову можливість стилістичної єдності місцевої музичної культури. Ця єдність простежена на традиції російських сел Слобожанщини в умовах іншомовного культурного оточення і пов'язана з переважанням сфери мелодики серед елементів місцевого пісенного стилю. При цьому мелодичний тип є спільним для кількох ритмічних, поліжанрових та вузьколокальних. Елементи аналізу мелодико-фактурної типології стосовно українського фольклору слобідського регіону, поряд з ритмоструктурною типологією, є плідними для визначення «централізуючих» ознак нової народнопісенної системи.

Третій розділ «Типологія й стилістика жанрів обрядового фольклору» дисертаційного дослідження присвячений проблемі ритмотипології та стилістики пісенних жанрів у фольклорному осередку. У першому підрозділі подана характеристика сучасного стану побутування пісенної традиції Слобожанщини.

Сучасній слобожанській традиції притаманний пасивний характер побутування обрядових жанрів, що виступає ознакою новосельських традицій пізнього формування. Пасивний характер побутування зумовлює жанрове звуження структури традиції внаслідок втрати фольклорними творами основних функцій. Але в умовах сучасного осередку побутує вагомий прошарок пісенної лірики родинно-побутової тематики, а також козацьких, солдатських, рекрутських пісень. З обрядових жанрів найбільшого поширення набуло традиційне весілля, пісні зимових свят - щедрівки та меланки, але спостерігається перехід обрядового фольклору до дитячої традиції виконання.

У другому підрозділі розглядається типологія наспівів та стилістика календарно-обрядового фольклору. У пунктах 3.2.1. та 3.2.2. систематизовано ритмотипологію й стилістику слобожанських колядок та типи наспівів новорічних святкувань. Колядки угруповані за 6 ритмотипами, які розповсюджені в значній кількості композиційних варіантів структури. Наявність у слобожанських колядках шести ритмотипів та їх варіантів, а також окремих колядних зразків

свідчить про значну композиційну й стилістичну розробку наспівів цього жанру. Варіантність ритмічних ознак та строфіки колядок спирається на сталість структури заспівних будов і простежується на прикладі сегментації першого рядка, а також цезурування та ритмічної ампліфікації приспіву. Ці процеси сформували наспіви на християнські сюжети, які можна вважати власне слобожанськими. За ритмотипами та варіантами строфіки колядок можна окреслити північний і північнозахідний ареал побутування традиції. «Посипання» структурно аналогічні іншим жанровим прошкарам обрядових пісень зимових свят (зокрема, обряду «водіння Кози»), але відрізняються за мелодико-інтонаційними ознаками; мають спільну ладову будову у квінтовому амбітусі з квартовою двоопорністю, що можна віднести до активної форми обрядового виголосу. Посипальні пісні, поряд з меланками, мають значну розробленість основних ритмотипів. При стабільному поетичному тексті, відсутності розспівів та фактурних варіантів вона реалізує архаїчну, прононсову ритмічну основу з можливими модифікаціями похідних поспівок.

На відміну від колядок і посипань щедрівки набули ладо-інтонаційного узагальнення і групуються за типами наспівів згідно з 5 сюжетними парадигмами, які відповідають віршовій формі 4+4, 6+6 строфічної дворядкової будови. Специфічними для місцевої пісенної традиції можна вважати мелодійні якості меланок і «протяжних» щедрівок із ритмічно ампліфікованим або сегментованим приспівом. При розспіві християнських сюжетів, які на території історичної Харківщини кількісно переважають, кожен із ритмотипів здатен модулювати у вдвічі розширений час виконання за рахунок ампліфікації.

У підрозділі 3.2.3. виведено типологію наспівів обрядових пісень весняно-літнього циклу, встановлено їх схильність до стилістичної багатоскладовості відносно похідних функціональних ознак. Це специфічне для слобожанського музичного діалекту нашарування ліричних та закличних рис у мелодиці на сталу римічну та композиційну структуру наспіву, використання активного виголосу та гукування не тільки у веснянках-закличках, але і в ключових танках, ліричних «постових» піснях. При цьому центрові типи веснянок, петрівки та купальські, за строфікою та композицією мають витоки в таночних піснях.

Окремі типи наспівів весняно-літніх обрядових пісень набувають автохтонного вигляду і є типологічно стабільними. Але більшість із них зазнала стилістичних узагальнень, які підкреслюють функціональну належність тих чи інших зразків. Завдяки варіативності ритмічних форм та композиційних структур для типології весняно-літніх пісень має значення фактор формотворення. За композиційними структурами їх можна поділити на тирадні (заклички), однострофні (наборні за сюжетом пісні), які супроводжують значні часові проміжки святкувань, строфічні, серед яких переважають таночні, а також закличні за функцією та характером виспіву, але ліризовані за музичним викладом і тематикою поетичних текстів. До специфічно слобожанських ознак слід

віднести стилістичну багатоскладовість типово слобожанських весняних танків і ліричних «постових» пісень. Їм притаманний закличний характер виспіву з динамікою «розгойдування» наспіву до кінцевого тону пісенної строфи з його протягуванням і поспівочно-мелодичний комплекс, наближений до кантиленного типу мелодики, а також вільний внутрішньоскладовий розспів вихідного тексту.

У підрозділі 3.3. виведена типологія наспівів-формул слобожанського весільного фольклору. За мелодико-фактурними характеристиками слобожанські весільні пісні поділяються на 8 наспівів-формул, які поширені на всій території історичної Харківщини. Вони структурно походять від загальноукраїнських 5+3, 6+6, 5+5+7, являють собою їх ампліфіковані варіанти. Стабільні моменти їх ритмоструктурної й мелодико-фактурної будови пов'язані з функцією в обряді, але в умовах осередковості побутування кожний наспів-формула при стабільності ритмотипу функціонує на рівні мелодико-фактурної парадигми, а саме, як обмеження напрямків утворення варіантів в інтонаційному просторі кожної мелоформули.

Під ритмоформулу 5+3 підпадає два наспіва-формули: двосегментний складений тип структури «А ми тобі тай Марійко, гільце вили» та «Як ходила тай Галочка по городу» (сирітська) складеної двосегментної структури, з дольним типом ритмоорганізації.

Під ритмоформулу 6+6 у слобожанській традиції підпадають 4 наспіви-формули: «Свашка-неліпашка», «Не сідай, Іванко, боком» здвоєної структури; «А я в батька та на відході», варіант «А Марійчина ненька», трисегментної складеної структури; «Йшла Галюша не берегом - лугом», «Куди, доню, собираєшся», трисегментної складеної структури, яка являє собою мелодичне утворення з формули «Свашка неліпашка». Цей найбільш типовий наспів-формула «звернення до молодої» існує в силабічному, дольному та ямбізованому варіантах - «Лети ж ти, соколе» с.Артемівка Печенізького району, являє собою строфічну форму, що наближена до пісенного ліричного виспіву. Наспів зустрічається тільки з поданим текстом.

Третя ритмоформула 5+5+7 описує весільні наспіви ампліфікованої структури, на які можуть бути розспівані як весільні, так і баладні сюжети. («Суботонька-неділенька як один день»). У типовому вигляді наспів-формула «Летять галочки у два рядочки» розспіваний в трисегментній складеній строфі, частіше зустрічається з дольною, а також з ямбізованою ритмікою. В міру ліричного узагальнення варіанти цього наспіву-формули являють собою специфічно слобожанське мелодичне утворення. Близький до нього формульний наспів «Зелений крокіс по вікнах поріс» відрізняється силабічною ритмікою та мелодичною лінією, а також за функцією - як наспів, на який у північно-західних осередках Харківщини співають пісні молодій-сироті (для інших регіонів обстеженої території типовий наспів-формула «Як ходила Галочка по вгороду»). На кор-

доні історичних територій Харківського та Охтирського полків цей ритмоформульний обсяг різко змінюється на здвоєні структури 5+5 «Шуміла, гула крутая гора», або трисегментні складені 4+4+3 «А брат сестру/ за стіл веде/ Сестро моя». Поява нових ритмоструктур обмежує ареал побутування системи розглянутих вище весільних формул територією сучасної Сумщини, зокрема на межі Краснокутського та Лебединського районів.

Слобожанському весільному фольклору притаманна багатоформульність, перенасиченість музичними варіантами й окремими, «інтегрованими» з усталених наспівів-формул весільними піснями. Ритмотипи слобожанського весільного фольклору в цілому співпадають із загальноукраїнськими формулами, що підтверджує думку Ф. Колесси стосовно структурної єдності обрядових пісень різних теренів України. У процесі формування новосельської традиції у весільних піснях, як і у календарно-обрядових, лишаються незмінними ритмоструктурні коди, притаманні обрядовим пісням місць попереднього заселення.

Четвертий розділ «Стилістика пісенної лірики і слобожанський музичний діалект» має два підрозділи. У першому пісенна лірика характеризується як домінуючий жанр слобожанського музичного діалекту, визначається її кількісне переважання в традиції і схильність до засвоєння нових стилів і типів музичної вимови. Полістадіальність формування традиції в культурі слобожанського гуртового співу та солоспіву зумовила паралельне існування двох стилістичних комплексів, які відповідають історично межуючим типам музичного мислення: модально-поспівковому та мелодично інтегрованому. Модально-поспівкове мислення відповідає підголосково-поліфонічному складу і використовується при виконанні «проголосних» пісень, фактурі яких притаманна розвинена гетерофонія або підголосково-поліфонічне двоголосся та інтонаційно врівноважена виразність голосових ліній.

Між «протяжними» за стилем розспіву піснями модально-поспівкового типу мислення й новотворами із впливом кантової фактури у слобожанській традиції існує вагомий прошарок ліричних пісень місцевого походження. Для них характерне вирізнення із підголосково-поліфонічної за складом фактури інтонаційно активного верхнього голосу. Починаючи із заспіву, мелодична будова підкорена логіці музичного розгортання сольної мелодії. При цьому зменшується інтонаційна активність інших голосів - вони певною мірою виконують функцію інтервально-акордового супроводу. У таких піснях заспів-верхній голос набуває значення основного голосу пісні на відміну від типового у підголосково-поліфонічній фактурі з функціональним розподіленням голосів, де сольним вважається середній голос. Він теж функціонує як заспівний, потім веде поліфонічно самостійну лінію й розташовується між основним голосом - «басами» і «горяком».

Композиційно ці типово слобожанські «мелодичні» ліричні пісні наближаються до гомофонно-гармонічного періоду з цезуруванням на фрази та мо-

тиви. Але за якістю розспівування, підголосковою активністю, манерою виконання вони концентрують на новому копозиційному рівні стилістичні ознаки «протяжного» розспіву. Порівнюючи ці два стильові комплекси можна виявити специфіку слобожанського типу розспіву як одного з діючих складових музичного діалекту. Сольна традиція виконання ліричних пісень у сучасному побутуванні є менш поширеною. На функціональному, жанровому рівні - це «строкові» пісні, розспівані на типовий наспів-формулу, баладні сюжети. У слобожанській традиції зафіксовано значну кількість варіантів розспівів ґуртових мелодично інтегрованих пісень, специфічних для місцевого музичного діалекту.

У другому підрозділі аналізується об'єднуючий стилістичний чинник слобожанської традиційної пісенності - ритмоінтонаційна спільність обрядових та позаобрядових пісень, що є результатом ліричного модусу мислення, типового для слобожанського виспівування. Динаміка жанрової системи фольклору Слобожанщини та якість її стилістичних новотворень залежать від процесу творення самобутніх «слобожанських» наспівів, в основі якого - інтонаційний словник дум, балад, козацьких та чумацьких пісень. Характер творення цих наспівів і манеру виконання визначає модально-поспівковий тип музичного мислення. Їм властива фактура підголосково-поліфонічного двоголосся з «горяком». При цьому типові, центрові (для тієї чи іншої вузьколокальної традиції) типи наспівів ліризуються, про що свідчать стилістичні особливості слобожанських пісень. Це впливає на характер голосоведення та звуковидобування у виконавців-носіїв традиції й на процес формування унікального слобожанського типу розспівування, а через це - на ладово-інтонаційну будову наспіву, варіанти її вертикальної проекції (фактурні особливості) та затінення ритмоструктурних типологічних ознак багатством ампліфікованої ритміки. Значно відмінними від типових, формалізованих пісенних текстів, відомих із класичних музикологічних праць, є «протяжні» ліричні та баладні зразки модально-поспівкового типу музичного мислення. При тому, що такі пісні укладаються в музично-ритмічну форму строфи, вони розспівані за логікою інтонаційно замкненої музичної формули - поспівки.

Висновки. Пісенний фольклор Слобожанщини характеризується особливостями пісенного стилю, які виявляються в сучасних умовах побутування регіональної (субетнічної) культурної традиції. У фольклорній культурі Слобожанщини домінує стилістично відмінний пісенний пласт - самобутній музичний діалект. Визначальними для формування народнопісенної культури Слобідського регіону виступають пізній компактний характер заселення, напіввійськовий уклад життя слобід та хуторів. Порубіжне розташування Слобожанщини обумовило двомовність народнопісенної традиції, перехресний характер взаємодії української та російської пісенних культур. У пісенному фольклорі процес мовно-стильової дифузії торкнулися лише жанрових прошарків, які сфор-

мувалися в період співіснування новосельців-слобожан.

Регіональній етнокультурній традиції притаманний інтровертний характер побутування. В умовах прикордонного компактного заселення він набуває вирішального значення щодо формування й розвитку двомовної фольклорної традиції, яку можна визначити поняттям «новосельська». Багатшарова структура слобожанської народної пісенності є результатом її полістадіального формування. Для побутування слобожанської пісенності набуває категоріального значення феномен «осередковості», який обумовлює виникнення новосельської традиції й визначає два взаємопов'язані процеси: консервацію побутуючого пісенного обсягу та збереження функціональної стабільності жанрової системи, що підтверджується сталістю ритмотипології (збереженням ритмоструктурних типів пісенних текстів відносно традицій попереднього мешкання сучасних слобожан); процес жанрової контамінації та мелодико-інтонаційного узагальнення, типізації новостворених на терені Слобожанщини виражальних засобів і самобутнього виконавського стилю. Це в свою чергу призводить до усталення нових пісенних типів - основи слобожанського музичного діалекту, та визначає розрізнення осередкових стилів розспіву пісенних текстів.

«Осередковість» побутування сприяла, з одного боку, збереженню жанрової системи фольклорної традиції, а з іншого - її оновленню. Серед збережених жанрів можна назвати обрядові пісні, пласт ліричних пісень та балад (із різноманітними сюжетами історичної, соціальної та родинно-побутової тематики). Серед новостворених жанри «стройових» солдатських та рекрутських пісень. Стабільність системи жанрів слобожанського фольклору виявляється через сталу віршобудову та ритмотипи наспівів, що зберігають загальні типологічні ознаки того чи іншого жанру. Мобільність жанрової системи реалізується через наявність міжетнічної інтеграції та міжжанрових дифузних явищ, шляхом трансформації суми регіональних традицій з місць попереднього мешкання сучасних слобожан. Стилістичний виклад як усталених, так і трансформованих жанрів, що сформувалися вже на терені Слобожанщини за останні 200-250 років, носить специфічно слобожанський характер. Активізація ліричної образно-виражальної сфери в пісенній традиції і чинника «плюсування» разом із частковим збереженням первинної жанрової системи в окремих осередках зумовлює своєрідність музичного фольклору слобожанської традиції. Специфіка побутування фольклорних жанрів на Слобожанщині певним чином пов'язана із суто виконавською манерою пісенного інтонування. Особливо яскраво ця відповідність виявляється при зіставленні слобожанських пісенних матеріалів з тими, що походять із сусідніх теренів.

Збагачення обрядових пісень інтонаціями та мелодичними зворотами, типовими для пісень ліричної, родинно-побутової тематики, балад, відбувається шляхом мелоінтонаційного «розростання» типово ліричних поспівок до

музичних фраз-рядків. Якщо цей процес не змінює якості структури наспіву, то формується слобожанський варіант «протяжного» стилю розспіву. Його особливості - розвинений внутрішньоскладовий розспів та ефект динамічного «протягування» тону (складоноти). В типових випадках це призводить до 3-4-х кратної ампліфікації ритмодолі та значного розширення часопросторового буття наспіву. Під час розспіву «протяжних» пісень агогічні прийоми манери виконання справляють враження «гуртового солоспіву».

У випадках, коли «розширення» поспівки до фрази призводить до появи нової структурної якості, утворюються цезуровані за логікою музичного періоду «цільномелодичні» побудови з інтонаційно концентрованим верхнім голосом. При формуванні таких наспівів процес інтонаційно активної трансформації впливає на внутрішню логіку музичної побудови. Це призводить до появи елементів гомофонно-гармонічного складу у фактурі та переваги мелодійного типу музичного мислення при творенні наспіву.

«Творчою лабораторією» слобожанського пісенного діалекту здебільшого є «оспівувальні» (або - «журні») наспіви-формули весільного обряду, а також - значна кількість колядок, щедрівок та весняних постових пісень. Сутність творення в цих жанрах - поява нових пісенних варіантів шляхом інтонаційної взаємодії їх із необрядовими жанрами. Поспівкове забезпечення цього процесу відбувається шляхом інтонаційного взаємопроникнення в обрядових і необрядових жанрах. В україномовній традиції міжжанрові зв'язки реалізуються на рівні інтонаційно-структурного взаємовпливу шляхом ліризації структури строфи слобожанських типів наспівів обрядових пісень. Так, дворядкова або трисегментна однорядкова строфа з межиспівом (конкатенцією), яка властива ліричним жанрам, зустрічається в колядках, щедрівках, постових веснянках, «журних» весільних наспівах-формулах. «Міжжанровий» системний тип традиції виявляється у сфері інтонаційної активності слобожанського наспіву.

Характерні ознаки жанрової системи слобожанського пісенного осередку визначають його традицію як жанрово-стилістичну цілісність. Об'єднуючою стилістичною ознакою є спільність ритмоінтонаційних витоків у обрядових та позаобрядових жанрах з перевагою ліричного модусу мислення як основи мелодійного розгортання, що впливає на створення композиційних варіантів на основі дворядкової структури строфи. Формотворча функція ліричного «проголосного» типу розспіву проявляється в типізації наспівів календарно-обрядового й весільного жанрів та розгортанні ліричних пісенних типів як модифікації стилістики обрядових жанрів на рівні ладо-фактурних характеристик. Композиційно слобожанські пісенні парадигми вкладаються у цільномелодичну будову наспіву в межах музичного періоду, яка цезурована згідно з структурою поетичної строфи. Стилістичні складові слобожанського музичного діалекту - якість розспіваності слобожанської мелодики за обсягом внутрішньоскладового розспіву та динамічним протягуванням складоноти без ритмічного

дроблення, які стосуються «протяжних» за формами розспіву і мелодійно інтегрованих зразків обрядових та ліричних пісень, відповідні їм типи фактури.

Розглянуті на рівні осередкових традицій паралелі в групах мелодичних типів - весняних танках, весільних, календарно-обрядових та ліричних піснях, дозволяють дійти висновку, що серед календарно-обрядових пісень окремі типи виявляються стилістично незмінними, інтонаційно пасивними та підлягають ліризації без особливих мелодико-фактурних змін засобами ампліфікації ритміки. Але у більшості мелодично узагальнених пісенних типів колядок, щедрівок, весняних танків (зокрема «водити козла») та купальських ігор наскрізної форми, а також «ліричних» постових веснянок, спостерігається композиційне та мелодійне розгортання ліричних форм музичного висловлення; весільні пісні функціонують в осередковій традиції як домінуючий у розвитку активний жанр, схильний до дії ліричного модусу мислення на стилістику оспівувальних пісень, на манеру їх виконання. Зокрема це спостерігається на створенні інтегрованих із усталених наспівів-формул весільних пісень, які побутують з одним варіантом поетичного тексту. У манері виконання «оспівувальних» наспівів-формул та однокітків весільних пісень переважає якість обрядового «вितягування», яка підкреслює функціональне призначення весільних пісень; ця типово слобожанська якість виспіву є складовою стилістики пісень ліричної образної сфери. Ліричні пісенні типи в свою чергу накопичують усі досягнення мелоінтонаційного та фактурного розвитку місцевої пісенної традиції. Її характерні чинники - стилістична багатоскладовість і паралельне існування в культурній пам'яті найбільш плідних результатів стилістичних узагальнень.

Домінування пісенної лірики над обрядовими і мелоінтонаційна спільність жанрів різного походження, характер їх ритмоінтонування сприяє, з одного боку, домінанті ліричного модусу мислення в розспіві пісенних текстів, а з другого - співіснуванню і розвитку кількох пісенних пластів, а саме: пісень поспівково-модального типу мислення, цілномелодійних строфічних будов і новотворів кантового та романсового походження. Слобожанській пісенності притаманна унікальна здатність до мелоінтонаційних і структурних перетворень, яка призвела до появи відмінного музичного стилю, зразки якого набули загально-українського визнання й розповсюдження.

Список опублікованих праць:

1. Осадча В.М. Взаємодія сюжетної мотивації та ритмомелодичної будови у формуванні пісенних типів слобожанських щедрівок // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В.Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство. №2(3). Тернопіль: Тернопільський педуніверситет, 1999. - С. 99-102.

2. Осадча В.М. Ритмоструктурна типологія весільного фольклору Слобожанщини // Культура України. Вип.5. Мистецтвознавство: Зб. наукових праць

/ За ред. В.М.Шейка, О.Г.Стахевица. - Х.: ХДАК, 1999. - С.115-121.

3. Осадча В.М. Поліфункціональність та особливості стилістики слобожанських веснянок // Проблеми сучасного мистецтва і культури. Організація та зміст становлення професійної підготовки в умовах національної системи освіти: Зб. наукових праць / За ред. Г.Є.Гребенюка. - Х.: Книж.видавництво «Каравела», 1999. -С. 133-140.

4. Матеріали фольклорно-етнографічної експедиції «Муравський шлях - 97» (по селах Богодухівського, Валківського, та Нововодолазького районів) / Упор. В.М.Осадча, М.М.Красиков, Н.П.Олійник, М.С.Семенова. - Х.: ХДІК, 1998. - 360 с., нот., мал.

5. Музичний фольклор Слобожанщини: Навч.-метод. матеріали з курсу / Харк. держ. акад. культури; Упор. В.М.Осадча. - Х.: ХДАК, 1999. - 17 с.

6. Осадча В.М. Гнат Хоткевич і форми побутування традиційного інструментального виконавства на Харківщині // Дивосвіт Гната Хоткевича: Матеріали наук.-практ. конф. «Творча спадщина Гната Хоткевича», присв. 120-річчю від дня народження Г. Хоткевича. Харків, грудень 1997 р./ Уклад. і ред. Петро Черемський. - Х., 1998. - С.133-140.

7. Осадча В.М. Проблеми вивчення регіональної фольклорної традиції Слобожанщини // Матеріали Першої Міжнародної міждисциплінарної конференції «Побут. Ритуал. Традиція» Вісник Харк. Держ. Університету №407. - Х.: ХДУ, 1998. - С.176-179.

8. Осадча В.М. Про особливості фольклорно-етнографічного комплексу Слобожанщини // Всеукраїнська науково-методична конфер. «Шляхи розвитку мистецтва і культури Слобожанщини. Проблеми теорії, історії і практики» 22-24 листопада 1993 р.: Тези доп. - Х., 1993. - С. 83-84.

9. Осадча В.М. Відродження обрядових і фольклорних традицій на Слобожанщині // Культура України: історія і сучасність: Міжнар. наук. теорет. конфер. - Х., 1994. - С.57-61.

10. Осадча В.М. До питання вивчення традиційного фольклору Краснокутчини // Скарбниці національної культури: Тези доп. наук.-практ. конфер. з музеєзнавства, присв. 40-річчю Пархом. історико-худож. музею. - Х.-Пархомівка, 1995. - С.16-17.

11. Осадча В.М. До проблеми фондування сучасних надбань фольклорно-етнографічних матеріалів у Харкові // Проблеми збереження і відновлення історичної пам'яті: Третя наук. конфер. з питань музеєзнавства та іст. краєзнавства. 23-24 травня 1995 р.: Тези доп. / Під ред. Г.Й.Чернявського, д-ра іст. наук, проф. - Х., 1995. - С.83-84.

12. Осадчая В.Н. Современное состояние и оценка творчества сельских фольклорных коллективов // Всесоюзная научно-практическая конференция «Фольклор. Проблемы сохранения, изучения, пропаганды» - М., 1987. - С.52-54.

13. Осадча В.М. Сучасні форми побутування фольклорної традиції на Харківщині // Тези Всеукраїнської краєзнавчої конференції, присвяченої 70-річчю українського комітету краєзнавства. 28-29 червня 1995 р. - Х., 1995. - С.37-38.

14. Осадча В.М. Мовно-стилістичні комплекси необрядового фольклору Слобожанщини і визначення цілісності народно-пісенної традиції // Інформаційна та культурологічна освіта на зламі тисячоліть: Матеріали міжнародної наукової конференції до 70-річчя ХДАК. Ч.1 / Під ред. проф. Шейка В.М., проф. Дяченка М.В., доц. Давидової І.Ю. - Х.: ХДАК, 1999. - С.197-201.

Осадча В.М. Народнопісенна культура Слобожанщини. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.01 - Теорія і історія культури. - Харківська державна академія культури, Харків, 2000.

У дисертації досліджуються закономірності побутування пісенної культури усної традиції і жанрово-стилістичні особливості музичного діалекту Слобожанщини в останню чверть ХХ ст. Регіональна фольклорна традиція визначається як новосельська згідно з соціально-історичними умовами формування. Для побутування регіональної пісенності набуває категоріального значення феномен «осередковості», який обумовлює процеси консервації пісенного обсягу та функціональну стабільність жанрової системи, типізацію виражальних засобів і самобутнього виконавського стилю. Це призводить до створення нових пісенних типів і визначає розрізнення осередкових стилів розспіву. Самобутність слобожанського музичного діалекту створюється завдяки інтонаційній активності традиції, в жанровій системі якої домінує пісенна лірика. У роботі вперше шляхом порівняння «протяжних» пісень модально-поспівкового типу та нового, мелодійно-інтегрованого, пропонується визначення слобожанського розспіву - композиційну і фактурну специфіку слобожанської пісенної лірики. Результати досліджень можуть бути використані для подальшого вивчення мелоінтонаційних новоутворень слобожанського фольклорного осередку, жанрово-стилістичної самобутності музичного діалекту, а також сприяти поверненню кращих зразків традиційної народної пісенності до активної форми побутування шляхом використання в професійному мистецтві, педагогічній діяльності.

Ключові слова: народні пісні, Слобожанщина, жанр, стиль, традиція, музичний діалект.

Осадчая В.Н. Народнопесенная культура Слобожанщины. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.01 - Теория и история культуры. - Харьковская государственная академия культуры, Харьков, 2000.

В диссертации исследуется проблема жанрово-стилистического своеобразия народнопесенной культуры Слобожанщины и характер ее бытования в условиях современной культурной ситуации. В связи с социально-историческими условиями формирования региональная фольклорная традиция определяется как новосельская и характеризуется поздним компактным характером заселения, многосоставностью структуры, перекрестным характером взаимосвязи украинской и русской песенных культур. Для бытования слобожанской песенности имеет категориальное значение феномен «осередковости» (ареал,

«очаговая» культура). Он способствует, с одной стороны, консервации переселенческих традиций и обеспечивает функциональную стабильность жанровой системы, а с другой - типизацию выразительных средств и черт самобытного исполнительского стиля. В слобожанской песенной традиции этот процесс повлиял на создание слобожанских типов напевов и определил формирование микролокальных стилей отдельных «очагов», которые в совокупности составляют слобожанский музыкальный диалект. Его своеобразие стало возможным благодаря интонационной активности традиции, в жанровой системе которой преобладает стилистика песенной лирики.

Для характеристики слобожанского музыкального диалекта существенны понятия «лирического модуса мышления» (С.Грица), «тонного напряжения» (Б.Асафьев). Для жанровой системы украинской традиции Слобожанщины также существенна децентрализованность жанровой системы и избыточность музыкального материала (К.Дорохова). Мелодико-фактурные взаимосвязи между жанрами ведут к жанровой контаминации и уходу из бытования форм протяжного распева. Специфически слобожанский стиль протяжного распева формируется путем мелоинтонационного прорастания лирических попевок до музыкальных фраз-строк, что влияет на строфику и композиционные варианты напевов как обрядовых, так и лирических жанров. Типы напевов слобожанской лирики формируются в подголосочно-полифонической фактуре путем выделения интонационно активного верхнего голоса, который функционирует как запев-верхний голос в отличие от типичной фактуры «с подводкой», где запекает средний голос, а основным считается нижний. Композиционно слобожанские лирические типы приближаются к периоду с цеурованием на фразы и мотивы. Но по качеству распева и сохранению подголосочной активности, манеры исполнения они образуют на новом композиционном уровне стилистику протяжного распева.

В работе создана типология напевов обрядовых песен, охарактеризованы диалекты по признакам традиций распева. По ритмотипам и вариантах строфики колядок можно наметить границу локальных стилей северного и северо-западного ареалов традиции. Специфичными для местной традиции можно определить качества мелодики «меланок» и «протяжных» щедривок с ритмически развитыми или сегментированными припевами. В отличие от колядок щедровки группируются по типам напевов. Для обрядовых песен весенне-летнего цикла характерна стилистическая многослойность. При этом истоки центральных типов веснянок, петривок и купальских песен по строфике и композиции сохраняются в хороводных песнях. Выявлено также существование слобожанского музыкального диалекта в традиционных песенных парадигмах, принципы их формообразования, дана характеристика жанрово-стилистическим особенностям народнопесенной культуры Слобожанщины. Результаты исследований могут быть использованы для дальнейшего изучения специфики музыкального диалекта Слобожанщины, а также способствовать активному бытованию лучших образцов традиционной народной песеннос-

ти путем их использования в профессиональном искусстве, педагогической деятельности.

Ключевые слова: народные песни, Слобожанщина, жанр, стиль, традиция, музыкальный диалект.

Osadcha V.M. The Folk Song Culture of the Slobidska Ukraine. - Manuscript.

This is seeking title of p.H. D. in Arts (17.00.01 specialty - culture theory and history) - Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, 2000.

In the present thesis the author deals with the problem of the specific features of genre and style of the folk song in the Slobidska Ukraine and the nature of its existence in the frames of modern culture. The social and historical conditions in which the regional folklore tradition was formed were such that this tradition can be determined as the «new-settlers'» one. There is a phenomenon of crucial importance for the Slobodskian folk song culture. This is the phenomenon of «areals» or «environment». Within such areals the existing song volume is preserved and the genre system becomes functionally stable, from one side, and the means of expression as well as the original singing techniques acquire some typical features, from the other. This results in the creation of new song types and determines the transformation of singing styles within separated areals. The Slobodskian musical dialect becomes very specific due to the existence of active intonational tradition connected with a genre system which forms the styles of lyrical songs. The typical lyrical motives are expanded and become like musical lines or phrases; due to this process the Slobodskian variant of «slow» singing style is created based on the lyrical mode of thinking. Its form-creating functions become evident if we consider the types of singing characteristic for the calendar and wedding ritual songs. From the point of the structure the Slobodskian lyrical songs are characterized by the separation of an intonationally active higher voice from the polyphonic structures which functions as the leading one and gives the tune. As to the composition, it approaches the form of a «period» divided into separate motives and phrases by the caesures. The domination of the lyrical songs over the ritual ones and the melodic and intonational unity of the genres having different origin together with the specific nature of their rhythms and intonations supports the dominating role of the lyrical mode of thinking in the song texts and the coexistence and development of several song layers as well; namely, the songs based on modal thinking, strophical constructions and the new variants borrowed from the chants and romances.

Key words: folk song, Slobidska Ukraine, genres, styles, tradition, musical dialect.

Місце

Осеред Біля Мікешівця
НАРОДНОУСІБНА КУЛЬТУРА
СРОВОЖАНЦІНИ
Спеціалізація 17.00.01 - теорія і історія культури

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Відповідальний за випуск О.І. Сіряк

Ілюстрації за зразком 25.05.2005 р. Формат 60x44.16. Тираж 100 прим.
Ум. друк. ар. 0,9. Зал. №129
Надруковано у м. Києві, видавці ХІЛК
61003, м. Київ, вул. Бульварний захід, 4

016/151

Ав 45.872

Мистец.

ТЕ СІСТЕМ НА НАРОДНОПІСЕННІ В СЛОБОЖАНЩИНІ

Ключові слова: народна пісня, фольклоризація, жанр, стиль, традиція, музичний дискурс.

Дяквіч: У.М. The Folk Song Culture of the Slobozka Ukraine. Manuscript.

This is seeking title of Ph.D. in Arts (17.00.01 specialty - culture theory and history) - Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, 2000.

In the present thesis the author deals with the problem of the specific features of genre and style of the folk song in the Slobozka-Ukraine and the nature of its existence in the frames of modern culture. The social and historical conditions in which the regional folklore tradition was formed were such that this tradition can be determined as the «new-enters» one. There is a phenomenon of crucial importance in the Slobozkan folk song culture. This is the phenomenon of «areals» or «environment». Within such areals the existing song volume is preserved and the genre system becomes functionally stable, from one side, and the means of expression as well as the original singing techniques acquire some typical features, from the other. This results in the creation of new song types and demonstrates the transformation of singing styles within separated areals. The Slobozkan musical dialect becomes very specific, due to the existence of active traditional tradition, connected with a genre system which forms the styles of lyrical songs. The typical music motives are expanded and become like musical types or styles, due to this process the Slobozkan variant of «slow» singing style is formed based on the lyrical mode of thinking. Its form-creating functions become evident if we consider the types of singing characteristic for the «colours» and «ending» vocal lines. From the point of the structure the Slobozkan lyrical songs are divided into the types of «slow» and «fast» singing. The «slow» singing style is characterized by the presence of active higher voice and the «fast» singing style is characterized by the presence of active lower voice.

Осадча Віра Миколаївна

НАРОДНОПІСЕННА КУЛЬТУРА СЛОБОЖАНЩИНИ

Спеціальність 17.00.01 - теорія і історія культури

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата мистецтвознавства

Відповідальний за випуск О.Г.Стахевич

Підписано до друку 25.05.2000 р. Формат 60x84/16. Тираж 100 прим.

Ум. друк. арк. 0,9. Зам. №39

Надруковано у множ. лабораторії ХДАК
61003, м. Харків-3, Бурсацький узвіз, 4.

Мист